

Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar

Sabri ÇAKIR*

ÖZET

Bu makaledeki amaçlarımızı birkaç noktada açıklayabiliriz: İlk olarak, Türk toplumu, demokrasiye ve çok partili döneme geçişin başlangıcı olan 1950’li yıllardan bugüne dek sürekli göçmekte ve göçün en önemli sonucu olan gecekondu sorununu yaratmıştır. Soruna ilişkin amaçlarımızdan birincisi, olgunun tarihsel, ekonomik, toplumsal ve yasal boyutlarını tartışmak; İkinci olarak sürekli olarak artış gösteren ve önlenemeyen kırsal göçün nedenlerini, itici ve çekici faktörlerini saptamaktır. Üçüncü, sorunun çözümüne ilişkin politikaları, yasa ve uygulamaları analiz etmek. Dördüncü ve son olarak da aradan geçen yarım yüzyılı aşkın zamana karşın hala çözümlenemeyen ve her seçim döneminde binlerce artış gösteren gecekonduyla ilgili çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, kentleşme, gecekondu, yoksulluk, politika

Policies Made On Migration, Urbanization/The Gecekondu Problem in Turkey

ABSTRACT

The aims of this article could be explained in a few points: 1) Turkish society has been immigrating regularly since 1950’s which was the beginning of the transition multi party term and democracy, and has been experienced the gecekondu problem which is the most important result of migration. The first of our aims related to the problem is to discuss the historical, economic, social and legal dimensions of the fact. 2) The second, to state the reasons of rural migration which always increases and is not prevented attractive and thruster factors. 3) The third to analyze policies, legislation and practises related to solution of problems. 4) The fourth, to present resolution advisories related to gecekondu which are not stil solved more than a half century.

Keywords : Migration, urbanization, gecekondu(squatter settlement),poverty, policie

1.Giriş

1.1 Konu

1.1.1 Göçün Anlam ve Tanımı

Geleneksel kültürümüzde ve dilimizde göç çok değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Bunların başında insanoğlunun doğumundan ölümüne dek yaşam savaşımında ona eşlik eden bir olgudur göç. Her yerde ve her zaman yaşamımızın bir parçası olmuştur.

* Prof. Dr. SDÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Türkçede çok yalın olarak bir ailenin, bir grubun evi-barkı, çoluk çocuğu ile bir yerden başka bir yere taşınması, yani yer değiştirmesi olayıdır.

Göç olgusuna değişik bilimsel yaklaşımlardan bakabiliriz ama en önemlisi de konumuz açısından sosyolojik açıdır. Çünkü toplumu, toplumsal hareketlilik biçimlerini, gelişmeyi, çatışmayı, kalkınma ve değişimi çok yakından ilgilendiren bir süreçtir. Bu bağlamda göç: *insanların, grupların demografik, coğrafik, ekonomik ve sosyo-politik nedenlerle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen ve eylemin bitiminden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünüdür*. Göçün itici nedenleri olarak da gösterilen bu etmenlerin en önemlileri doğal ve toplumsal çevredir. Bu çevreler, birey ya da grubun beklentilerini, özellikle de ekonomik-kültürel gereksinmelerini karşılayamadığı sürece reddedilir ve böylece göç süreci başlamış olur.¹ Bu açıdan göç, her şeyden önce bireylerin ya da grupların bir yerden başka bir yere gitmeleri/taşınmaları ve gidilen yerde yaşamlarını sürdürme olarak tanımlanabilir. Kısaca göç, geçmişten günümüze tüm toplumları ilgilendiren bir olgu olup, çeşitli nedenlere bağlı olarak değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Genelde iç ve dış göç olarak iki grupta toplanan göç olgusu, özeldir ise ilkel², zorunlu(dayatılmış), serbest, kitlesel, yöneltilmiş göç başlıkları altında sınıflandırılmaktadır.³ Bu sınıflandırmanın ortak noktası ise, göçlerin gönüllü ya da zorunlu mekânsal bir değişme süreci olduğudur. Hangi nedenlerle, hangi türde yapılırsa yapılsın, ülkemiz açısından göçün en önemli sonucu kentleşme ve gecekondu/varoş ilişkisidir.

1.1.2 Göç ve Gecekondu İlişkisi

Ülkemizde gecekondu, bir kentleşme sorunu olarak sosyal bilimlerin çeşitli dallarınca araştırma konusu yapılmış ve elde edilen bulgular yönetsel, bilimsel toplantılarda tartışılmış, öneriler sunulmuş; yazınsal, yasal, bilimsel yapıtlarda yayınlanmış bir konudur. Olguya/soruna ilişkin araştırmaları iki grupta toplamak olasıdır. Birincisi, alan deneyimine dayanan araştırmalar, ikincisi de kuramsal nitelikli çalışmalardır. Basılı çalışmaların yanı sıra çok sayıda basılmamış tezler, bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler de yer alır. Bu çalışmaların, özellikle de alan araştırmalarının üzerinde durulması gereken bir yönü bunların çoğunlukla sosyologlar ve antropologlar tarafından yapılmış olmasıdır. Çok sayıdaki bu araştırma ve çalışmalarda gecekondu sorunu tarihsel, toplumsal ve ekonomik boyutlarının incelenmiş olmasına karşın mekânsal boyutu ile politik boyutu betimsel özellikleri dışında fazla irdelenmemiş bir konu olarak güncelliğini korumaktadır.

Öte yandan, gecekondu sorunu yalnızca kentleşme bağlamında değil, ülke düzeyinde de bir göç sorunu olarak önem taşımaktadır. Bu sorun, yani Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden Batı’daki gelişmiş yörelere nüfus akını hiç kuşkusuz yeni bir sorun değildir. Bunun İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra önem kazandığı, genellikle kabul edilmektedir. Buna karşın tarihsel bulgular, Türkiye’de göç ve kentleşme hareketlerinin 16. ve 17. yüzyıl da, çeşitli iç huzursuzluklar ve Anadolu’da uygulanan toprak kullanımı ve vergi sistemi yüzünden

¹ Sabri Çakır, “Geleneksel Kültürümüzde Göç ve Toplumsal Değişme”, *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu*(Motif) 28-29-30 Mayıs 2010/ Balıkesir

² Özellikle avcı-toplayıcı ve göçer topluluklarda, tarım toplumlarında bu tür göç hala yaşanmaktadır.

³ Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı, s.14/34, Ankara-2004

ortaya çıktığını göstermektedir.⁴ Osmanlı'nın uyguladığı vergi sistemi Anadolu halkının dirlik ve düzenliğini bozmuş, topraklarını ve köylerini terk ederek kentlere, özellikle Bursa ve İstanbul gibi büyük kentlere hücum başlamıştır. Bunu önlemek için çeşitli zamanlarda fermanlar çıkarılarak kentlere, özellikle de İstanbul'a göç önlenmeye çalışılmıştır.⁵ Başka söyleyişle, Türkiye'de göç ve kentleşme süreçlerinin, söz konusu yüzyıllarda "Anadolu halkının dirlik ve düzenliğinin bozulması" sonucu oluştuğu savunulmaktadır.⁶

Ne var ki, kentlere kitle halinde göçün başlayıp, Türkiye'nin bazı büyük kentlerinde büyük nüfus yoğunluğunu barındıran gecekonduların oluşması ve yaratılan toplumsal sorunlar 20. yüzyılın ikinci yarısından sonradır.

Türkiye'de nüfus artışının 1945'lerden bu yana çok hızlanması ve Anadolu'daki toprakların artan nüfusu barındırıp besleyecek yeterlilikte olmaması göç ve kentleşme hareketlerini de hızlandırmış ve içinden çıkılmayan sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bunların başında ve belki de en önemlisi, öteki kentleşme sorunlarının da yaratıcısı, bizce gecekondu sorunudur. Bu sorunun temelinde göç ve yerleşme sorunu bulunmaktadır. Göçen insanların kente gelmeleri ve yerleşme amaçları, giderek başka sorunları da doğurmaktadır. Bunların başında konut, iş bulma gibi ekonomik sorunlarla kent toplumu ile uyum, kentleşme gibi sosyal ve kültürel süreçler gelmektedir.

Kent toplumu içinde yerleşme ve konut sorununu çözümülene olanağı bulamayan insanlar, bu gereksinimlerini yasal koşulların dışında gidermek amacıyla; kentleşme olgusunun önemli bir boyutunu, yani marjinal kesimi ve bu kesimin fizik mekandaki görünümü olan ve adına "gecekondu" denilen konutları, mahalleleri, bölgeleri oluşturmuşlardır. Sonuçta ortaya çıkan gecekondu topluluğu, kent toplum yapısı içinde sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan ayrı bir yapı ve görünüm kazanmıştır.⁷

Bu görünümüyle göç-kentleşme sürecinin ve toplumsal yapımızın ayrılmaz bir parçası olan gecekondu tipi konutlar, bunlardan oluşan mahalle ve bölgeler toplumsal hukuk açısından, devlete/kamuya ait kent topraklarının, ormanlık alanların, vakif arazilerinin yasal olmayan yollardan işgali, yağmalanması sonucu oluşmuştur.

1950'lerde sadece Ankara, İstanbul, İzmir gibi birkaç büyük kentimizin sorunu olan gecekondu yerleşimleri, günümüzde tüm kentlerimizin önemli bir sorunu olarak görülmektedir. Ülkemizin doğusunda, batısında, kuzeyinde ve güneyinde bu sorundan etkilenmeyen yöremiz kalmamıştır.⁸ Örneğin, milyarlarca turizm yatırımı yapılarak, turizm cenneti olarak dünyaya ilan ettiğimiz Antalya'da 250 bin nüfusun yaşadığı 50–60 bin gecekondu bulunması, gecekondulaşma yönünden sadece bu ilin Türkiye'de 1950'lerdeki düzeyi geçtiğini göstermektedir. Çekim potansiyeli bulunan öteki kentlerimizde de durum Antalya'dan pek farklı değildir.

⁴ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1975.

⁵ Nephân Saran, "İstanbul'da Gecekondu Problemi", *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, s.372, İstanbul-1971.

⁶ Sabri Çakır, *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, Fakülte Kitabevi, 1.Baskı: Ocak 2007, s.1, Isparta-2007.

⁷ a.g.e.,s.2

⁸ Sabri Çakır, "Elazığ'da Kentleşme ve Gecekondu Sorununa Genel Bir Bakış", *Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu* (7-9 Nisan 1988), s.504, Elazığ-1991.

1.2 Amaç

Bu çalışmada amacımız; tarihsel yönüyle Türkiye’de gecekondu sorununu, gelişim sürecini, soruna ilişkin gecekondu politikalarını, sosyo-ekonomik ve kültürel nedenleriyle ele alıp yorumlamaktır. Bir başka amaç ise; sürekli olarak artış gösteren, yoksulluk konusu yapılarak iktidarların oy sömürme aracı haline getirilen ve ülkemizin birçok kentinde var olan gecekonduyla ilgili yasaların, afların, önlemlerin neler olduğunu, getirilerini, kısaca dünden bugüne yasal süreçleri, uygulamaları ve önerilerimizi bu sunu kapsamında ortaya koymaktır.

2. Türkiye’de Gecekondu Sorunu

2.1 Gecekondu Kavramının Anlamı Nedir?

Gecekondu kavramı, dil bakımından yapısal olarak iki sözcükten oluşmuş birleşik bir sözcüktür. Birinci sözcük “gece”, ikincisi ise konmak eyleminden türetilmiş “kondu”dur.⁹ Gecekondu sözcüğü, taşıdığı toplumsal niteliklerinden ötürü de bir kavram biçimini almıştır.¹⁰

Gecekondu sözcüğünün, bir kavram olarak konuşma dilimize girişi, 1940–1950 yılları arasına rastlamaktadır. Sözcüğün yaratılışı, ne kültür kurumları ne de özel bir kurum aracılığı ile olmuştur. Sözcüğün yaratılışında ve dilimize kazandırılmasında birinci etken halktır. Halkın bir “yapma” eylemi sonunda ortaya çıktığı kuşkusuzdur. Başka söyleyişle, “gecekondu kavramı halkça yaratılmış, üretilmiş bir kavramdır.”¹¹

Genel bir anlatımla bir gecede, çok çabuk olarak yapılan bir barınak anlamını içerir. Tümüyle olmasa da genellikle köylerden ve kırsal kasabalardan göç eden insanlarca, “kentlin çeşitli bölgelerinde sıkışık ve geniş kümeler halinde inşa edilen bu gibi yapı ve semtler, gecekondu bölgelerini doğurmuştur”¹²

2. 2 Gecekondu Nasıl Tanımlanıyor ve Özellikleri Nelerdir?

Gecekondu ve gecekondu yerleşimleri çok çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır: Başlıcaları fiziki görünüşüne ya da ve yasal statüsüne göredir. Birleşmiş Milletler gecekonduyu, “yasal olmayan yer işgali ya da az gelirli kimselerin yaptıkları barınak”¹³ olarak tanımlamaktadır. Başka anlatımla, B.M.’in kabul ettiği tanıma göre, bir arazinin yasal olmayan yollardan işgali ve üzerine düşük gelirli kişilerce binaların yapılmasıdır. Üçüncü Dünya hükümetleri ise gecekondu başlıca yasal yönden tanımlamakta ve onları özel toprak mülkiyetinin ihlali olarak görmektedir¹⁴

Türkiye’de de belli başlı araştırmalarda, bu tür tanımlarla bağdaşır gecekondu tanımlarına rastlamaktayız. Bunlar sosyal içerikli, ansiklopedik ve sözlük ve hukuki tanımlar olmak üzere üç gruba ayrılabilir.¹⁵ Burada bunların tümü üzerinde durmak, bu

⁹ İbrahim Yasa, Gecekondu Kavramını "gece" ve "yapılmış" sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir kavram olarak değerlendirmiştir bkz. Yasa, "İç Göçlerin Büyük Şehirlerin İş-güç Çeşitlerindeki Etkileri, *AÜEF Dergisi*, Cilt; I, No : 1-4, Ankara, 1968:176).

¹⁰ Sabri Çakır, *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, s.21

¹¹ *a.g.e.*, s.21

¹² *a.g.e.*,s.21

¹³ K.H.Karpat, *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*, Canbirge Univeity Pres, .s 15, London, New York-1976

¹⁴ *a.g.e.* s. 16

¹⁵ Bkz. Sabri Çakır, *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, s.21–24

yazı kapsamında gerekli değildir. Ancak, yaptırım gücü olan ve gecekondular sorununa ilişkin uygulamaların, yaptırımların, önlemlerin kaynağını oluşturan 775 Sayılı Gecekondular Yasası'ndaki tanım hala geçerliliğini korumaktadır. Buna göre gecekondular şöyle tanımlanır:

“Gecekondular deyimini ile imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel bükümlere bağlı olmaksızın, kendisine ait olmayan arazi ya da arsalar üzerinde, sahibinin izni olmadan yapılan izinsiz yapılar anlatılmaktadır”

Bu ve öteki tanımların ortak özelliklerini de dikkate alarak yeni bir tanım denemesi yapabiliriz:

Gecekondular: İmar ve belediye yasalarına/kurallarına aykırı olarak, kentlere göç eden kırsal/kentsel nüfusun kendilerine ait olmayan topraklar üzerinde, kısa zamanda, kaçak olarak yaptığı sağlık ve barınma koşullarına uygun olmayan konutlardır.

Bu tanımlarla birlikte yaptığımız alan çalışmalarında da gözlemlenen gecekonduların, gecekondular mahallerinin ortak özelliklerini belirtebiliriz:¹⁶

1. Yasalara aykırı oluşu.
2. Sağlık ve teknik koşullardan yoksun bulunması.
3. Başkasına ait yerde yapılmış olması.
4. Arsa sahibinin izninin olmayışı.
5. Ruhsatsız yapılmış olması,
6. Alelacele yapılmış bulunması.
7. Gizli yapılmış olması.¹⁷

8. Nitelik ve niceliksiz, kişinin kendisine ait bulunan yerde de yapılsa, yasalara aykırı ve ruhsatsız barınaklar oluşu.

2.3 Türkiye'de Gecekonduların Ortaya Çıkışı ve Nedenleri

Türkiye'de gecekondular yerleşimlerinin başlangıcı ile ilgili resmi bir belge bulunmamaktadır. Bu nedenle olguyu kesinkes tarihlendirmek olanaksızdır. Buna karşın ülkemizdeki gecekondular yerleşimlerinin, yazılı belgelere dayanmaksızın, önemli bir kentleşme sorunu olarak II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ortaya çıktığı ve savaşın sona ermesiyle hızlı bir gelişme gösterdiği genel olarak kabul edilmektedir. İ.Yasa'nın tespitlerine göre, bu tarihlerden önce, 1928–1930 yılları arasında Ankara'da gecekondular yapımının başladığı ve "kaçak evler" olarak adlandırıldığı görülmektedir.¹⁸

Buradan da anlaşılıyor ki, gecekondular sorunu ülkemizde II Dünya Savaşı sonlarına doğru yani 1945-1950'ler arasında yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmelere koşut olarak ortaya çıkmış bir olgudur. O günden bugüne normal bir değişim ya da gelişim olarak değerlendirilmeyen ve her zaman bir “sorun” olarak nitelenen gecekondular oluşumunun temelinde göç hareketi yatmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun köy ya da aşiret alanlarından, kasaba ve kentlerinden, İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinin kırsal alanlarından Batı'daki gelişmiş sanayi kentlerine (İstanbul, Bursa, Zonguldak vb.) göçen insanlar gecekondular yapımını hızlandırmışlardır. Bu nedenle, 1950 döneminden sonra hızlı bir biçimde gelişen

¹⁶ a.g.e. s.25

¹⁷ Gizlilik günümüzde önemini kaybetmiştir. Çok eskiden gece yapılan gecekondular, şimdilerde gündüz rahatlıkla yapılmaktadır.

¹⁸ Sabri Çakır, “Elazığ'da Kentleşme ve Gecekondular Sorununa Genel Bir Bakış”, s.504

gecekondu yerleşimleri, 1953 yılında sayısal olarak 80 bine ulaşmıştır. Bu artışın, 1950’lerde başlayan sosyal ve toplumsal değişme süreçleri ile yakından ilgisi vardır. Ayrıca bu değişim süreçleriyle yakından ilgili olan ve sorunun görünmeyen yüzeyini oluşturan sosyo-ekonomik, politik ve kültürel nedenler, daha önce görülmemiş bir biçimde gecekondulaşmanın ülke düzeyinde yaygınlaşmasını ve çözümsüz bir sorun olarak bugüne taşınmasını sağlamıştır. Gecekondu sorununu yaratan göç nedenleri şöyle sıralanabilir:¹⁹

- Nüfusun hızla artması.
- Tarımın büyük ölçüde makineleşmesiyle işgücünün kırsal bölgelerden kentlere kayması.
- Sanayileşmenin plansızlığı.
- Toprağın bölünmesi, verimin azalması ve yetersizliği.
- Ölçülü toprak reformunun yapılmaması.
- Hazine arazilerinin iyi değerlendirilmemesi.
- Doğal olayların sıklığı, bunlara karşı önceden önlem alma olanağının bulunmayışı.
- Konut sorununa bütüncül bir yaklaşımla çözüm getirilememesi; konut kiralalarının yasal bir düzene sokulamaması.
- Kırsal alanlarda sağlık, beslenme, eğitim, ulaşım ve bu gibi olanakların yetersizliği, dengesizliği, denetimsizliği.
- İş olanaklarının sadece kent merkezlerinde kurulan fabrikalar ve devlet kurumlarınca sağlanması.
- Kent plan ve programlarının çağın koşullarına uygun olmaması.
- Halkın bilgi, görgü, kültür gibi değer yargılarını yükselten kurumların kırsal bölgelerde bulunmaması ve böylece kentsel yaşamın özendirici bir nitelik ve nicelik taşıması vb. nedenler.
- Doğu ve Güneydoğu’da çözümlenemeyen siyasal içerikli anarşik olaylar, psikolojik baskı, şiddet, yoksulluk, mesleksizlik, eğitimsizlik vb. gecekondu sorunun doğmasına, gelişmesine yol açan temel sorunlarımızdır.

Bu sorunlar ve temel gerçekler, halkın bulunduğu yerden başka bir yere göçmesine ve oralarda “daha iyi yaşam” düşüncesini benimsemesine neden olmaktadır. Özellikle köy yaşamının iticiliği ile kent yaşamının çekiciliği karşısında halkımız bocalamakta ve kurtuluşu kentte aramaktadır. Böylece, tümüyle olmasa da genel olarak köylerden ve kırsal kasabalardan göç eden insanlar; düzensiz sanayi merkezlerinin çirkinleştirdiği kentlere geldiklerinde barınabilecekleri bir yere en fazla gereksinim duyarlar. İçinde yaşamı sürdürmek oldukça pahalı olan kentlerin lüks konutlarından yararlanmak, bu insanlar için olanak dışıdır. O halde, yaşamak ve barınmak için gerekli olan konutlarını kendilerinin yapması; başka söyleyişle, kendi başlarının çaresine bakmaları gerekmektedir. Bu amaçla, kent merkezlerinin kenarlarında bulunan boş, sahihsiz arazilerden konut yapmak için yararlanırlar. Söz konusu araziler ya hazinenin ya belediyenin ya da özel kişilerindir; özellikle hazine

¹⁹ Sabri Çakır, *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, s.33

yerlerinin seçimi, tercih nedenidir.²⁰ Buradan da şu sonuca varmak olasıdır: Göç nedenleri ile birlikte gecekondunun temelinde konut gereksinimi bulunmaktadır.

2.4 Gecekondunun Politikası ve İzlenen Yaklaşımlar

Gecekondunun sorunu, kuşkusuz Türkiye'ye özgü bir olgu değildir. Bize özgü olanı yalnızca “gecekondunun” sözcüğüdür. Başka gelişmiş ülkelerde ise, özellikle de geri kalmış birçok ülkenin büyük kentlerinde gecekondunun olgusu vardır ve benzer koşullar içinde yer almaktadır. Bu özelliklerinden dolayı “gecekondunun” sözcüğünün uluslararası bir kavram niteliğini taşıdığı görülmektedir. Fakat başka uluslarda bu olgunun boyutları, Türkiye'den çok farklıdır.²¹

Gecekondunun oluşumu yalnızca, üçüncü dünya ülkelerinde İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan göç ve hızlı kentleşme sonucunda beliren konut açığını yasadışı bir yöntemle kapatan bir sistem değildir. Aynı zamanda kontrolsüz, plansız, derme-çatma yerleşmeleri, kuruluş koşullarına ve yerel kültüre bağlı olarak çeşitli kavramlarla isimlendirilmiş evrensel bir olgudur.

Düzenin bir açığı olarak da nitelenen gecekondunun/gecekondunun yerleşimleri; yapım koşullarının değişmesi, sosyo-ekonomik, kültürel ve politik özellikleriyle de birçok yeni kavramın oluşmasına, yeni toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar: “gecekondunun halkı”, “gecekondunun birliği”, “gecekondunun bölgesi”, “kurtarılmış bölge”, “halk mahkemesi”, “bölge komitesi”, “yapım zamanı”, “yıkım zamanı”, “yıkım geliyor”, “tapusuz dünya malı”, “gecekondunun kültürü”, “yoksulluk kültürü”, “teneke mahallesi”, “Anadolu şehri”, “sefalet edebiyatı”, “gecekondunun hastalığı”, “gecekondunculuk”, “gecekondunun ticareti”, “gecekondunun ağalığı”, “sefalet yuvası”, “gecekondunun spekülasyonu”, “gecekondunun kenti”, “arabesk müzik”²², “kondunun”, “gecekondunun affı”, “tapu tahsis belgesi”, “varoş, varoş kültürü”, “gecekondunun tüccarlığı”, “gecekondunun çetesi”, “gecekondunun tarikati” vb. kavramlardır. Gecekondunlaşma ile ilgili bu tür kavramları çoğaltmak olanaklıdır. Fakat sorunun daha başka sorunları, bunalımları doğurduğunu bu örnekler kanıtlayabilecek yeterliliktedir. Böylece, gecekondunlaşma ile yakından ilgili birçok kavram türetilmiş; olumlu ya da olumsuz yönleriyle toplumsal yaşantımıza ve dilimize girmesi sağlanmıştır.

Bu değerlendirme ve betimlemeler göstermektedir ki gecekondunun sorunu, ilk düzenli/sistemli bir yasa olan ve çok amaçlarla çıkarılmış bulunan “775 Sayılı Gecekondunun Yasası”nda tanımlandığı şekilde basit, çözümü kolay bir olgu değildir. Çünkü söz konusu yasa gecekondunun “*tapusuz ve izinsiz arsalar üzerine ruhsatsız ve yasa dışı konut inşaatı*” olarak tanımlamakta ve gecekondunun, mülkiyet, imar planı ve mevzuatına aykırılık açısından ele alınmaktadır. Oysa gecekondunun olgusu çok yönlü ve karmaşık bir olgudur. Gecekondunun sorununun araştıran, inceleyen ve tanımlamaya çalışan araştırmacılar farklı yaklaşımlarla olguyu betimlemeye çalışmışlardır. Bu araştırmalar da göstermektedir ki gecekondunun olgusu çok yönlü sosyo-ekonomik, politik, kültürel, hatta sosyo-psikolojik ve fiziksel mekân faktörlerinin oluşturduğu karmaşık bir sorundur.

Ülkemizde uzun bir süre, gecekondunun “sorun” mu yoksa dar gelirlinin konut

²⁰ a.g.e., s.34

²¹ a.g.e., s. 31-32

²² a.g.e. s.35

talebine “çözüm” mü olduğu tartışılmıştır. 1950’lerden 1980’lere kadar olan dönemdeki kentleşme ve konut politikaları olguyu sorun olarak ele alıp, çözümü önleme, yıkım, tasfiye, yenileştirme ve gecekondu önleme bölgelerine sosyal konutlar yapmada ararken, sonraları gecekonduyu konut açığını gideren bir çözüm olarak görüp ilgilenilmemeye başlanmıştır. Örneğin, 1978’de Hükümet, sorunun boyutlarını ve çözüm biçimini şöyle açıklamaktadır:²³

“Bu sorun dar ve orta gelirli halkın büyük bir sorunu haline gelmiştir. Biz arsa ve konut spekülasyonunu önleyen en ideal çözümün sosyal konut olduğuna inanıyoruz. Ancak, bunun hemen çözümleneceğini sanmak da hayalcilik olur.

Halkımız yaratıcı bir bünyeye sahiptir. Bunu gecekonducularda da görebiliriz. Dünyanın birçok gelişmiş ülkelerinde gecekonducular vardır. Ancak, bu gecekonducular bizimkilerden çok farklıdır. Bizim halkımızın yaptığı gecekonducularda yaratıcılık görülmektedir.

Eğer belediyeler, halkın yaratıcı gücü ve devletin desteği ile bir çalışmaya giderlerse Türk halkının konut sorununu kendisinin çözebileceği güfte olduğu görülecektir.”²⁴

İlk tutum, yol açtığı yıkımlar nedeniyle servet ve korku içinde harcanan bunca emeğin kaybına, kente göçenlerin yersiz, meskensiz kalmasına neden olurken, ikinci tutum kentsel arsa ve konut vurgunculugunu, yağmacılığı, getirimciliği körükleyerek sorunu bugünkü konumuna getirmiştir. Bir hatırlatma yapmak ve sorunla ilişkilendirmek amacıyla olguya/soruna ilişkin politikaları, çıkarılan yasaları ve uygulamaları birkaç başlık altında özetleyebiliriz:

1. Planlı Dönem Öncesi Gelişmeler (1948–1965)

“16 Nisan 1924’te çıkarılan Umur-u Belediye’ye Ait Ahkâm-ı Cezaiye Hakkındaki Kanun’dan”(Yasa, 1966: 33) başlayarak 1948’e kadar çıkarılan ve toplumsal yaşantımızı düzene sokmak isteyen başka yasalarda da konut sorununa ilişkin yargıların yer aldığını görüyoruz.²⁵ Gecekondu sorunuyla doğrudan ilgili ilk yasa, 1948 tarihli ve 5218 sayılı yasadır. Ne var ki bununla Ankara Belediyesi’nin sınırları içindeki gecekonducuların durumunun iyileştirilmesi ve yeniden gecekondu yapacak olanlara arsa sağlayarak, gecekonduculuğun önlenmesi amacı güdülmüştür.²⁶

Buna karşın, 1948’den sonraki yasalarda²⁷ konut ve gecekondu sorunlarına daha fazla önem ve yer verildiği halde; bunların tümünün ne konut ne de gecekondu yasası görünümünde ve kapsamında olduğu söylenebilir. Karışık bir yapıya sahip olan bu yasalar, gecekondu sorununun çözümünde etkili olmadıkları gibi, gecekondulaşmanın gelişmesini ve yaygınlaşmasını da önleyememişlerdir. Sonuç olarak, bu tür yasalarla, bu sorunların çözümü başlanmamıştır. Çünkü sözü edilen yasalarla önlenmesi amaçlanan gecekondu sayısı 1948’de 30.000, 1950’de 50.000, 1960’ta 240. 000, 1965’te ise 430. 000’e yükselmiştir.²⁸

²³ a.g.e.s.39

²⁴ Başbakan Bülent Ecevit’in Ankara’da toplanan Belediye Başkanları toplantısındaki, konuya ilişkin açıklaması (17 Temmuz 1978 tarihli *Tercüman Gazetesinden* alınmıştır).

²⁵ Sabri Çakır, *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, s.36

²⁶ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitapevi, 5.Baskı, s. 394, Ankara–2000

²⁷ 5431 Sayılı Yasa (Gecekondu yapımının önlenmesini, yapılanların da yıkılmasını öngören yasa); 1953 tarih ve 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik Yasası; 1959 da çıkarılan 7367 sayılı yasa vb.

²⁸ Sabri Çakır, *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, s.36–37

2. Planlı Dönemdeki Gelişmeler (1965 ve Sonrası)

Planlı dönemde, gecekonduların sorunlarına daha geniş bir bakış açısıyla bakılmıştır.

2.1 775 Sayılı Gecekondular Yasası İle İzlenen Politikalar

Hazırlık çalışmalarına 1963 yılında başlanılan ve ancak 1966'da yasallaşan 775 Sayılı Gecekondular Yasası, bu dönemde çıkarılmıştır. Söz konusu yasanın daha öncekilerden ayrıcalığı sistemli ve tek amaçlı oluşudur. Adı geçen yasa, 30.7.1966 tarihinde yürürlüğe konulmuş; hemen ardından da bu yasanın uygulanış biçimini gösteren “Gecekondular Yasası Uygulama Yönetmeliği”, 17 Ekim 1966'da çıkarılmış, birtakım değişikliklerle 1967 yılında yayımlanmıştır.

Gecekondular Yasası'nı hazırlayanlar, işe gecekonduların tanımı ile başlamışlardır. Gecekondular Yasası'ndaki bu tanımdan, yani kavramı açıklayış biçiminden, gecekondular sorununa nasıl ve hangi açılardan bakıldığını kolayca görebiliriz. Gecekondular Yasası'nın ortaya koyduğu gecekondular kavramından şu sonuçlar çıkmaktadır:

1. Yasalara aykırı olması.
2. Başkalarına ait yerde yapılmış bulunması.
3. İzinsiz yapılar oluşu.
4. Belediyeden ruhsatsız(izinsiz-kaçak) olması.

Anlaşıldığına göre bu dört temel ilke, gecekondular oluşumunun gerçek nedenleri olarak ele alınmıştır. Bu sorunlar çözümlendiğinde, gecekondular sorunu da çözülmüş olacaktır(!). Buna karşın arazi ya da arsası kendisine ait olan, fakat yapım ve sağlık koşulları yönünden gecekondularla hiçbir farklılığı bulunmayan ve kaçak yapılan barınaklardan söz edilmemiştir. Olgunun kökeninde bulunan etkenleri bu şekilde ele almak, değerlendirmek ve bunlara göre sorunu tanımlamak, işin ancak hukuksal ve biçimsel yönlerini ortaya koymak demektir.

Kısacası, içyapısı bakımından çelişik yargılarla dolu olan Gecekondular Yasası, sosyal kapsamı yönünden de yeterli değildir. Bu nedenle, ülkede gecekondular sorununa bir çözüm getirilememiş; gecekondular oluşumu söz konusu yasa ve buna ilişkin uygulama yönetmeliği ile önlenememiştir. Yasanın yürürlüğe konulmasından sonraki zaman süreci, sosyal ve toplumsal gelişmeler yasanın etkinliğini ortadan kaldırmıştır.²⁹

2.2 1980 Sonrası Yaygınlaşan Af Yasaları

1980 yılından sonra çıkarılan imar affi yasaları³⁰ ile gecekonduların yanı sıra öteki kaçak yapıların da affedilmesi politikası izlenmiştir.1983 yılında³¹ çıkarılan af yasası ile gecekonduların meşrulaştırılması(yasallaştırılması) sağlanmış ve yeni gecekondular yapılması yasaklanmıştır.

1984 yılında çıkarılan af yasası³² ile de ilk kez “Yeminli Bürolar” adıyla yeni bir yapılanma oluşturulmuştur. Bu örgüt ile devletin yapacağı hizmetler özelleştirilmiştir. Bu yeminli bürolar, gecekondulara “tapu tahsis belgesi” denilen ve tapuya esas olacak olan bir belge vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Bu yasaya göre imar hukukuna aykırı olarak yapılmış yapılarla gecekondular, ıslah edilerek korunacak ya da yasa

²⁹ a.g.e. s.37-38

³⁰ 2805, 2981, 3290 ve 3366 Sayılı Yasalar

³¹ 21 Mart 1983 Gün ve 2805 Sayılı Yasa

³² 24 Şubat 1984 Gün ve 2981 Sayılı Yasa

hükümlerinden yararlanamayanlar olarak sınıflandırılacaktır. İlk kez bu yasa ile “tapu tahsis belgesi” tanımlanmıştır. Çıkarılan bu af yasaları ile yasa kapsamındaki alanlarda hazırlanacak ıslah(yenileştirme) imar planlarının sağlayacağı yeni imar haklarıyla yaratılacak kentsel getirimden gecekondu sahiplerine pay verilmesi öngörülmüştür. Bu yasa açılan iptal davası sonucu Anayasa Mahkemesi’nce, yasanın özel yeminli bürolarla ilgili hükümleri anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiştir.³³ 1986 yılında çıkarılan 3414 sayılı yasayla, kendilerine arsa ya da konut tahsis edilenlere, bu taşınmazları başkalarına devretme hakkı getirilmektedir. Gecekondu affı ve “yeminli özel teknik bürolar” o tarihlerde şöyle eleştirilmiştir:

“Anayasa Mahkemesi’nce anayasaya aykırılığı saptanan “yeminli özel teknik bürolar” aracılığıyla sonradan tapuyla değiştirilmek üzere “tahsis belgesi” dağıtımına geçilmiştir. Başvurular, beklenen ölçüde olmayınca süreler uzatılmış, bağışlamanın kapsamı genişletilmiştir. Görüldüğü gibi, gecekonduya üst üste bağışlamalar getiren bir iktidarın çözümü yıkımda arama, yıkım sırasında belediyelerin insanlık dışı uygulamalara başvurması, kalacak yer, ev yapacak arsa ve öbür olanakları sağlamadan yurttaşı yerinden yurdundan etmesi bu konudaki çelişkilerin somut örneğidir.”³⁴

Gecekondu yıkımı ile ilgili birkaç olayı burada örneklersek, günümüzde bir değişimin olmadığını anlamış oluruz.

Örnek 1: “500 GECEKONDU YIKILDI”

“İstanbul’da Ümraniye Belediyesi’ne bağlı Atakent ve İstiklal mahallelerinde sabıplı ve hazine arsaları üzerine yapılan gecekonducular dün polis denetiminde yıkılmıştır. Yetkililer “yıkılan ev sayısının 500’ün üzerinde olduğunu” belirtmişlerdir. Bu gecekonducuların büyük bir bölümünü gecekondu ağaları yapıyor” demişlerdir.”³⁵

Örnek 2: “BİR MAYIS MAHALLESİNDE YİNE ÇATIŞMA ÇIKTI”

“Ümraniye’de dere kenarına kurulan 18 gecekondu için dün sabaha karşı buraya gelen güvenlik kuvvetleri kalabalık bir grupla karşılaştı. Gecekonducular ellerinde bayraklarla, greyderlerin önünü keserek polis aleyhinde sloganlar atmaya başladılar... Göstericiler daha sonra polisler takviye olarak getirilen ve olayların gelişmesi karşısında tüfeklerine süngü takmak zorunda kalan askerlerin de üzerine yürüyerek taş attılar. ..1 Mayıs Mahallesi savaş alanına döndü...Gecekonducular etkisiz hale getirilerken, gecekondu halkını kıskırtan 50 kadar militan gözaltına alındı.”³⁶

Örnek 3: “YALÇIN AİLESİNİN KONUTU, KÖPEK KULÜBESİNDEN BİRAZ BÜYÜK”

Gazi Mahallesi Cebeci yolu 566 nolu yerde 7 bin lira kira ile otururken, belediyede görevli ev sahibi tarafından çıkarılması üzerine açıkta kalan 7 nüfuslu Yalçın ailesinin, “ *Yapıver şu boş araziye bir kondu*” diyen komşuların da teşviki ile yaptığı gecekondu, bir süre önce belediye ekiplerince yıkıldı... İkinci kez açıkta kalan ve işsiz olan Hasan Yalçın, gecekonduyunu yıkımı üzerine şunları anlattı:

“Yunan gâvuru gelse bu cezayı vermezdi. Ya hapis verir ya da para cezası verirdi. Evimi yıkmazlardı. Reise dedim ‘Ben senin ilacını biliyorum. Ama bende yok’ diye. Akşam olunca 30-40 tane gecekondu yapılır..Benimki neden yıkıldı? Param

³³ Begüm Özkaynak, “Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Türkiye Ulusal Raporu, s.106, Ankara–2002

³⁴ Cevat Geray, *Gecekondu Yıkımı Çözüm Değil?*, 01.10.1987 Tarihli Cumhuriyet/2

³⁵ 08.07.1979 Tarihli *Milliyet*

³⁶ 15.07.1979 Tarihli *Hürriyet*..

olmadığı için mi? Komşular, ‘sizde para verseydiniz yıkılmazdı’ diyorlar. Memlekette fevkalade rüşvet dönüyor. Yemin ederim ki rüşvet yiyorlar. Ben de verseydim 40–50 bin lira yıkılmazdı.”³⁷

Örnek 4: “GECEKONDU ÇETESİNE ‘ZABITA’ DESTEĞİ !”

“Bursa’da gecekondu yapmak isteyenlere yer temin ettikleri iddia edilen çeteye yönelik operasyonda, aralarında rüşvet alıp kaçak yapıya izin veren 6 belediye zabıta memurunun da bulunduğu toplam 15 kişi gözaltına alındı.

Bursa Cumhuriyet Savcılığı, kaçak yapıların giderek arttığı merkez Yıldırım ilçesinde inceleme başlattı. Polis ekiplerinin yaptığı araştırmada, belediye zabıta memuru olarak çalışan Y.D....ve R.Y.’nin aldıkları 1500 ile 3 bin YTL rüşvet karşılığı, kaçak bina yapan kişiler hakkında tutanak tutmadıkları ve bu kişilere, ‘Gönül rahatlığıyla binami yap, güle güle otur’ dedikleri belirtildi.”³⁸

2.3 Beş Yıllık Kalkınma Planlarındaki Politikalar

▪ I.Beş Yıllık Planda önerilen politika, bir kural olarak gecekonduya yaşayanlara yer bulmadan yıkılmaması ilkesinden yola çıkılmış ve başlıca üç amaç benimsenmiştir: İyileştirme (ıslah), ortadan kaldırma(tasfiye), önleme adını taşıyor. İyileştirme o tarihe kadar yapılmış olan gecekonduların, gerek mülkiyet sorunlarını çözmek, gerekse kamu hizmeti gereksinimlerini karşılayarak durumlarını düzeltmektir. İkincisi ortadan kaldırma olarak adlandırılmıştır. Bu kötü durumda bulunan gecekonduları temizlemektir. Üçüncüsü ise, yeniden gecekondu yapılmasının önlenmesini anlatmak üzere kullanılan önlemedir.

▪ II. Beş Yıllık Planın gecekondu konusundaki amaçları da birincisinden çok farklı değildir. 2.Plandaki gecekondu politikasının amaçları, gecekondu yapımını önlemeye öncelik verilmesi, kendi evini yapmaya çalışanların emeğinden yararlandırılması, gecekonduların arsa mülkiyeti sorunlarının, kentlerin gelecekteki gelişmesini güçleştirici olmaktan biçiminde özetlenebilir.³⁹

▪ III. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, gecekondu sorununa özel bir önem verildiği görülmez. 1973–1977 yıllarını kapsayan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, tüm yatırımlar içindeki konut yatırım payı yüzde 20 iken konut açığı 239.639 birim olmuştur. Hâlbuki söz konusu plan döneminde 1,2 milyon birim konut üretimi amaçlanmış; ancak 978.361 bin konut üretilmiştir. Planlamanın verdiği rakamlara göre 1. 2. ve 3. plan dönemlerindeki toplam konut açığı 500 bini bulmaktadır. Bu açığın da, kent çevrelerini saran gecekondu tipi konutlarla kapatıldığı vurgulanmaktadır.⁴⁰

▪ IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise gecekonduya ilişkin önlemler şöyle sıralanmaktadır:“1. Yerel yönetimlerin ve ilgili kamu kuruluşlarının desteği ile gecekondu yörelerinde kentsel ve sosyal altyapı tesislerinin geliştirilmesi ve gecekondu yapılarının standartlarının yükseltilmesi programlanacaktır. 2. Yurt dışındaki işçilerimizin tasarruflarını değerlendirmek ve konut gereksinimlerini karşılamak amacıyla gecekondu önleme bölgelerinde konut üretimi özendirilerek yaygınlaştırı-

³⁷ 04..11.1985 Tarihli *Cumhuriyet*

³⁸ 16 Temmuz 2008, *Milliyet*

³⁹ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, s.395–396

⁴⁰ Sabri Çakır, *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, s.38

lacaktır. 3.İmar ve gecekondu yasaları yeniden düzenlenerek, yalnız belediye sınırları içinde değil, tüm ülke ölçeğinde uygulanacak ve özellikle kamu arazileri üzerinde yapılan kaçak yapılar hakkında etkinliği sağlayacak hükümlerin yasalarda yer alması sağlanacaktır." ⁴¹

▪ 1985–1989 yıllarını kapsayan V.Beş Yıllık Planda, gecekonduyla ilgili ayrıntılı ilkeler yer almış değildir. Sadece 2981 sayılı Gecekondu Affı Yasasının ilkeleri de dikkate alınarak gecekondu altyapı götürülmesinden ve bunların iyileştirilmesine öncelik verilmesinden söz edilmektedir.⁴²

▪ VI. Beş Yıllık Planda ise, sadece gecekonduların önlenmesi amacıyla, kendi evini yapana yardım yöntemi kullanılarak nüve (çekirdek) konut tasarısına öncelik verilmesi istenmektedir.

▪ VII. Beş Yıllık Planda ise, gecekondu yasalarının günün koşullarına uygun duruma getirileceğini belirtmekle yetinmiştir.

Daha sonraki yıllarda İmar Yasası’nda⁴³ yapılan değişikliklerle “yapı kullanma izni alınmayan yapılara geçici olarak elektrik, su ve/veya telefon bağlanabileceği hükmü”⁴⁴ ve yine hükümetin 2003’te Bütçe Kanunu’na⁴⁵ eklediği bir madde ile oturma izni verilmeyen ve alınmayan yapılara altı ay içerisinde başvurulması halinde kullanma izni alınmaya kadar geçici olarak elektrik bağlanabileceği öngörmüştür. Çıkarılan bu yasalar, kalkınma planlarındaki politikalar büyük kentlerde gecekondu oluşumunu hızlandırmış, özendirici ve çekici etkiler yaratmıştır. Anadolu’dan çeşitli nedenlerle göçen düşük gelirli insanlar için gecekondu bir kurtuluş yolu olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Gerek gecekondu yasaları ile alınan önlemler ve uygulamalar (ımar ve gecekondu affı vb.), gerekse kalkınma planları ve hükümetlerin siyasi söylemlerindeki amaçlar gecekondu sorununa bir çözüm getirememiştir. Aksine 1965’te 430 bin olan gecekondu sayısı 1980’lerde 1.250.000 bine yükselmiştir. Bu da gecekondu da yaşayanların ortalama aile büyüklüğünün 5 kişi olduğu saptamasından hareketle toplam gecekondu nüfusun 6–7 milyonu aştığını göstermektedir. Günümüzde ise gecekondu sayısı ve buralarda yaşayan nüfus, 1980’lerdeki sayıların iki katına yükselmiştir. Çünkü Doğu’dan Batı’ya göç olayına baktığımızda, 1950–1960 dönemindeki ilk serbest (iradeye dayanan) göç dalgasının yerini 1990’ların ortalarında zorunlu göçle gelen yeni bir dalganın aldığını görmekteyiz. Özellikle Doğu ve Güneydoğu’da GAP’nin (Güneydoğu Anadolu Projesi), terör olaylarının, silahlı çatışmaların, sosyo-ekonomik sıkıntıların neden olduğu zorunlu göç, hem ilk gecekondu araştırmasını yaptığımız Elazığ başta olmak üzere Malatya, Bingöl, Tunceli, Urfa, Diyarbakır, Van vb. bölge kentlerini hem de Batı’daki tüm gelişmiş, gelişmemiş kentleri de gecekondulaşma açısından olumsuz yönde etkilemiştir. Bu kentlerde konut sorunu çözemeyenlerin gecekondu bölgelerinde yerleştiği gözlenmektedir

⁴¹ IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 330.

⁴² Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, s.397

⁴³ 3194 Sayılı İmar Kanunu (08.02.2002 Tarih ve 24665 Sayılı Resmi Gazete)

⁴⁴ TMMOB, *İmar Affına Yönelik Düzenlemeler ve Yürütülen Çalışmalar*, Şehir Plancıları Odası Bülten, Mart–2002

⁴⁵ 31 Mart 2003 Tarih ve 25065 Sayılı Resmi Gazete

Sorunla ilgili olarak bugüne kadar bir takım çözüm önerileri geliştirilmiş ve bunlara bağlı uygulamalar yapılmıştır. Bunlar, sosyolojik anlamda kırsal nüfusu yerinde tutarak göçü önlemek, bunun için de kırsal alanda bazı olanaklar (köy-kent, tarım-kent projeleri gibi) yaratılarak kente göçenlerin engellenmesini amaçlamıştır. Ya da tapu/tahsis belgesi dağıtılarak gecekondulu yapıyı özendirilmiştir. Siyasi iktidarlar/belediyeler “seçim öncesi”, oy çıkarları zedelenmesin diye gecekondulu yapıyı göz yummuşlar; “seçim sonrası” da işine gelmeyenlerin gecekondularını yıktırmışlardır.

Bu genel değerlendirmeler bağlamında sorunu çözebilmek için ne gibi öneriler sunulabilir, hangi önlemler alınabilir? Daha önceki çalışmalarımıza koşut olarak şu önerileri sunabiliriz:

➤ Göç, kentleşme ve gecekondulaşma Türkiye'nin 1950'lerden beri en önemli sorununu oluşturmuştur. Bu olguları birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak ele almak, yani soruna bütüncül bir yaklaşımla bakmak.

➤ Önceleri kendi yörelerinden topraksızlık, geçimsizlik vb. sosyo/ekonomik, şimdi ise bunlara ek olarak ortaya çıkan ve yıllardır süren terör ve şiddet olayları nedenleriyle göçenlerin sorunlarına çözüm üretmek.

➤ Bugünkü sınıfsal boyutu ile mekân olarak gecekondulu, toplum olarak da gecekondulu, köylülükle kentliliğin, yoksullukla zenginliğin, cehaletle elitliğin çatışmasının bir sonucudur. Bu farklılıkları ve çarpıklıkları, toplumsal ve kültürel bir değişme anlayışı, eğitim ve üretimle aşmak.

➤ Yapılan bilimsel araştırmalarla saptandığına göre gecekondulu yapı en çok “seçim öncesi” gerçekleşmektedir. İktidarların, oy uğruna bu davranıştan vazgeçmeleri ve aksi takdirde “seçim sonrası” yıkımın sonuç getirmeyeceğinin artık bilincine varılması.

➤ Ülkede gerçek anlamıyla aile ve nüfus planlaması yapmak, ideolojik, politik ve dinsel amaçlarla nüfus çoğalmasının ve çok çocukluluğun önüne geçecek politikaları geliştirmek ve bu anlamda eğitim ve öğretime önem vermek.

➤ Gecekonduya, her nedense göçenlerin çoğunluğunun (%85'i), geri dönmek istemedikleri araştırmaların ortak paydasını oluşturmaktadır. Buna göre onların sosyal yapıları ve değerleri analiz edilip sorunlarına yerinde çözüm getirecek uygulamalara geçilmesi.

➤ Başlangıçta kırdan kente olan göç dalgası zamanla değişikliğe uğrayarak, bugün geniş ölçüde kentler arası göçe dönüşmüştür.. Bu yatay hareketlilik, kentlerin gelişme düzeyleri ve birbirinden geri kalmışlığı ile ilgilidir. Bu farklar, yöre insanını göç veren illerde tutacak çekim merkezleri yaratarak giderilebilir; böylece göç dalgası önlenerek büyük kentlerin gecekondulu sorununa çözüm üretilmesi kolaylaşabilir.

➤ Gecekondulu sorununa çözüm ararken, en ideali sorunu yaratan göç nedenlerini ortadan kaldırmaktır. Bu yaklaşım, ülkemizin coğrafi konumu, iklim koşulları, bölgelerarası eşitsizlikler, yatırım ve sanayileşme politikalarının yanlışlığı vb. nedenlerle olası olmamıştır. Bu durumda devletin ve yerel yönetimlerin yapması gereken görev, gecekonduluları, gecekondulu bölgelerini yoksulluktan, eğitimsizlikten, yıkım korkusundan, işsizlikten, gecekondulu tüccarlarının, simsarların ve çetelerin sömürsünden kurtaracak önlemleri almasıdır.

➤ Kentsel dönüşüm projelerini, gecekondu halkının beklentilerine, çalışma koşullarına, inanç ve değerlerine uygun olarak ve mütahitlerin sömürsünden kurtaracak bir anlayışla uygulamak.

➤ Anadolu insanının büyük kentlere göçünü teşvik eden çılgın projeler yerine işsizlik sorunlarına yerinde çözüm arayan daha gerçekçi projeler üretilmesi, hem göçü önlemesi hem de kentlerin bir ayıbı olan gecekondu ve yoksulluk sorununun çözümünde önemli bir rol oynayacaktır.

Bunlar uygulanıp başarılamadığı sürece göç, kentleşme sorunlarına çözümler üretmediğimiz gibi, gecekondu-varoşlarda oluşan anomik ve sosyal sapma davranışlarına, sonuçta oluşan yoksulluk kültürüne engel olamayız.

Kaynakça

- AKDAĞ, Mustafa (1975), *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ÇAKIR, Sabri (1991), “Elazığ’da Kentleşme ve Gecekondu Sorununa Genel Bir Bakış”, *Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu* (7-9 Nisan 1988), Elazığ
- ÇAKIR, Sabri (2007), *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, Fakülte Kitapevi, Isparta.
- ÇAKIR, Sabri (2010), “ Geleneksel Kültürümüzde Göç ve Toplumsal Değişme”, *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu*(Motif) 28-29-30 Mayıs 2010/Balıkesir
- GERAY, Cevat (1987), *Gecekondu Yıkımı Çözüm Değil!*, 01.10.1987 Tarihli Cumhuriyet/2
- KARPAT, Kemal (1976), *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*, Cambridge University Press, London, New York, Melbourne.
- KELEŞ, Ruşen (2000), *Kentleşme Politikaları*, İmge Kitapevi, 5. Baskı, Ankara
- ÖZKAYNAK, Begüm (2002), “Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi” *Türkiye Ulusal Raporu*, Ankara.
- SARAN, Nephane (1971), “İstanbul’da Gecekondu Problemi”, *Türkiye Coğrafya ve Sosyal Araştırmalar*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- YALÇIN, Cemal (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı, 2004, Ankara
- YASA, İbrahim (1968), “İç Göçlerin Büyük Şehirlerin İş-güç Çeşitlerindeki Etkileri”, *AÜEF Dergisi*, Cilt; 1, No: 1-4, Ankara